

- Збарзька централізована бібліотечна система
Методично-бібліографічний відділ

Серія: «Духовні острови мого
народу»

"Просвіта" у Збаражжі

Інформаційна довідка

Збараж - 2010

ББК

Товариство «Просвіта» імені Т.Шевченка – найстаріше з громадських об'єднань – користується заслуженою повагою серед широких верств українського суспільства.

Воно було засноване у Львові 8 грудня 1868 року стараннями народовців, здебільшого студентської молоді.

Дана інформаційна довідка висвітлює історію Товариства «Просвіта» ім. Т.Шевченка в м. Збараж.

Підготувала: Радовська В., провідний
методист методично-
бібліографічного відділу

Комп'ютерний набір: Радовська В.

Відповідальна: Бойко О.В., директор
Збараської ЦБС

Не заспокоюймося сьогодні своєю незалежністю і не допускаймо думки, що «Просвіта» віджила свій вік, - вона зможе відійти в минуле тільки тоді, коли всі українські голови ідентифікують себе з Україною.

Роман Іваничук

Товариство "Просвіта" народилося на противагу антиукраїнським течіям у культурному житті: колонізаторській, підтримуваній цісарською владою, - з одного боку, і русофільській, - з другого. Галицькі громадські діячі поставили перед собою мету довести, що українці – народ з культурними традиціями, який відрізняється як від поляків, так і від росіян.

Сьогодні, в час бурхливого відродження і оновлення всіх ділянок нашого життя, в час будівництва незалежності Української держави, треба згадати добрим словом і «Просвіту», віддати належне людям, які в умовах чорної ночі царизму, австрійської та польської окупації, переслідування української мови і культури, несли світло освіти і надії на кращу долю.

Запалений «Просвітою» вогник до світла, до власного вільного життя не згасав навіть у ганебні страшні часи більшовицького панування, в часи голодомору, сталінських переслідувань всього, що несло в собі щось українське.

Як же прийшла «Просвіта» на Збаражчину? З історичного нарису А.П.Малеви́ча ««Просвіта» на Збаражчині», ми дізнаємось, що «...в 1870 році почала працювати читальня «Просвіти» в Збаражі. Це була читальня ім. Качковського, заснована москвофілами. Але під впливом національно-свідомих духовників вона була перейменована на читальню Товариства «Просвіта»...». Головою читальні був Залуський.

Повітова філія Товариства «Просвіта» заснована в 1900 році при сприянні В.Білинського. першим її головою був

обраний о. О.Заячківський з села Зарубинець, який був на той час настоятелем Воскресенської церкви (1898-1926 рр.). О.Заячківський був свідомим українцем і багато добрих справ зробив для Збаража.

В 1901 році учителі, члени «Просвіти», створили «Руське Педагогічне Товариство», яке згодом перейменоване під Товариство «Рідна школа», що займалося розвитком українського шкільництва. Головою його обрано Т.Стрільбицького, а секретарем – К.Редьчука.

В 1903 році заходами В.Білинського та ще деяких членів Товариства «Просвіта» у Збаражі організовано перший Український Банк.

З ініціативи Товариства «Просвіта» в місті і по селах урочисто відсвятковано 100-ліття від дня народження просвітителя Галичини Маркіяна Шашкевича.

За стараннями управи «Просвіти» і у місті і по селах відсвятковано 50-річчя з дня смерті Т.Шевченка. в українській гімназії цей день був вільний від навчання.

Збараж все розростався і розбудовувався.

До міста прибувала українська інтелігенція, - активісти Товариства «Просвіти», серед яких був і о. Степан Тесля. На літні чи зимові канікули приїжджали гімназисти, студенти. Усі вони вносили живий струмінь духовного життя в діяльність «Просвіти».

У 1913 році на додаткових виборах збаражани обрали своїм послом селянина із Залужжя, члена Радикальної партії, активіста і діяча філії «Просвіта» Андрія Шмигельського. Завдяки добрій роботі філії «Просвіти» зростала національна свідомість селян.

Товариство «Просвіта» виховувало в молоді християнську мораль, національну гордість, полум'яну любов до матері-України.

21 листопада 1914 року російські війська увійшли до Збаража. Перша світова війна негативно вплинула на культурне життя українців у Галичині, зокрема на Збаражчині. Усе політичне та культурно-національне життя було перерване. Перестала працювати повітова філія «Просвіти» в Збаражі.

Просвітницьке життя почало відновлюватися тільки в 1922 році. Було зібрано збори Товариства «Просвіта», які обрали нову управу повітової організації. Очолив її др. А. Гаврилюк, секретарем був В. Фридель. Читальню у місті очолив А. Данилевич. Тоді ж побудовано Збараський Народний Дім, в якому відкрито читальню Товариства. Відновлено просвітянський хор під керівництвом Ганни Когутової.

Тяжке лихо прийшло у 1930 році. Польський уряд провів так звану пацифікацію – погром всього, пов'язаного з українською ментальністю. Читальні «Просвіти» були розгромлені, багато голів філії заарештовано, активістів – побито, усе майно української організації розграбовано.

Але ніщо не могло спинити волелюбного духу народу, його прагнення до волі, до незалежності, до освіти.

Уже через декілька місяців після погрому у грудні 1930 року на збори просвітян прийшло багато людей. До цього часу Збараська «Просвіта» мала всього 30 членів. Син В. Білинського – Тарас, одногосно був обраний головою «Просвіти». Він користувався шаную та авторитетом серед молоді. Членство в Товаристві збільшилось у чотири рази. Ожила робота Збараської міської та повітової «Просвіти».

Членство постійно зростало і вже доходило до 200 чоловік в кінці 1931 року. Філію «Просвіти» перенесено до Народного Дому.

Але в 1934 році польська поліція заарештувала Тараса Білинського, Процишина та ще декількох членів. «Просвіту» було закрито. З просвітянської книгозбірні було вилучено кілька десятків творів. Яків Наумович та секретар Мирослав Сукар внесли до староства заяву з проханням про відкриття «Просвіти».

У червні 1934 року Збараська «Просвіта» відновила свою роботу. Читальня оновилася новими книгами із книгозбірні о. Володимира Герасимовича. При «Просвіті» організувався прекрасний хор, відомий далеко за межами Збаража.

У 1935 році Товариство «Просвіта» разом з Товариством «Рідна мова» організували в Збаражі Народний Університет з відділами. Разом із Союзом Українок Товариство проводило курси виховательок для дитячих садків у місті і по селах, курси

крою та шиття, поради молодим вишивальницям та в'язальницям.

З 1939 року Товариство «Просвіта» припинило свою діяльність. Наступило довге півстолітнє мовчання. Більшовики під корінь зрубали її мечем своєї гаспидської ідеології, втоптали в бруд пам'ять про неї. Та «Просвіта» воскресла, як фенікс з попелу, воскресла до життя в новій Українській Державі.

Конаючий тоталітаризм підточували свідомі сили самовідданих просвітян. І ось 4 січня 1989 року поновила свою діяльність «Просвіта» в Збаражі, заявивши про себе організаційним комітетом Товариства української мови ім. Т.Шевченка.

І.Равлів, А.Малевиц, професор Р.Гром'як, М.Дикий, М.Басій, Т.Казьмирчук, І.Кізь, П.Войтина, Г.Самотіс, П.Боднарук, Л.Добровольська, Л.Дмитроца, Б.Ленартович та ряд інших стояли біля витоків відновлення рідного національного, вперто тримаючи негаснучий факел просвітництва.

Основна мета діяльності «Просвіти» - утвердження української національної ідеї, утвердження державної української мови, розвиток національної культури, відродження історичної пам'яті, формування національної свідомості та піднесення духовності і добробуту українського народу.

Література:

Боклінка, Н. «Просвіта» [Текст]: громадські організації Збаражчини початку ХХ ст. / Н. Боклінка // Народне слово. – 2003. – 11 лип.

Данилейко, М. Школа мужності і патріотизму [Текст]: до 100-річчя Товариства «Народний дім» / М. Данилейко // Народне слово. – 2008. – 26 верес.

Кравчук, В. Негаснучий факел просвітництва [Текст] / В.Кравчук // Вісник історії краю. – 1998. – №6-7. – черв.-лип.

Малевиц, А. «Просвіта» на Збаражчині [Текст]: історичний нарис / А.Малевиц. – Збараж, 1995. – 57с.

Малевиц, А. Спогади старого просвітянина [Текст] / А.Малевиц // Народне слово. – 1992. – 10 лист.

Мандрик, О. Засновник «Просвіти» [Текст] / О.Мандрик // Вісник історії краю. – 1998. – №4. – квіт.

Муравка, І. Відновлює історичну пам'ять, дбає про майбутнє нації [Текст]: до 140-річчя створення «Просвіти» / І.Муравка // Народне слово. – 2008. – 5 груд.

Сиско, І. Не старіють просвітянські ідеали [Текст]: до 135-річчя «Просвіти» / І. Сиско // Народне слово. – 2003. – 12 груд.